

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Nurdinova Dilnoza Bahodirovna

*Andijon viloyati, Buloqboshi tumani
Maktab va maktabgacha ta'lim bo'limi
tasarrufidagi 19-DMTT tarbiyachisi*

Kalit so'zlar: *kommunikativ kompetensiya, texnologiya, faoliyat, komponent, nutq, til, muloqot.*

Tez o'zgarayotgan davrda maktabgacha yoshdagi bolalarni o'zaro bir-biriga muloqot qilishga o'rgatish muhim o'rin egallaydi. Chunki bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash va moslashuvida kommunikativlik zarurati mavjud. Bu esa faoliyatning samarali natijasi hamda o'zaro munosabat qilish jarayoni bilan bog'liqdir. Bola shaxsining samarali muloqotining eng zarur komponentlaridan biri kommunikativ kompetensiyaning shakllanganligidir. Ma'lumki, insonlarning kommunikativ kompetensiyasi tarkibiga boshqalar bilan o'zaro harakat qilish, o'quv jarayoni, madaniy va ijtimoiy hayotda muloqot yuritishda foydalaniladigan turli belgilar ya'ni nutq, til va turli vaziyatlar kiradi. Bolalarning shaxs sifatida shakllanishida ta'limning ilk bo'g'ini bo'lgan maktabgacha ta'lim muhim sanaladi. Bu davrda bolalar atrof olam va jamiyat, ijtimoiy hayot haqidagi barcha ma'lumotlarni juda tez o'zlashtiradilar. Maktabgacha yosh davrida bolalar o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalar butun hayoti davomida asqotadi. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim sohasida juda katta islohotlar amalga oshirilmoqda biroq, o'quv-tarbiyaviy jarayonda turlicha yondashuvlar olib borilsa-da, bolalarning maktab ta'limiga moslashishi, tengdoshlari va atrofdagilar bilan samarali muloqotga kirishishi qiyin kechmoqda. Maktabgacha yoshdagi bolalarni kompleks rivojlantirish orqali ularni maktab ta'limiga intensiv tayyorlash masalasi dolzarb sanalmoqda. Mazkur yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish maktab ta'limiga tez va samarali moslashish omili hisoblanadi.

Kommunikativ kompetensiya ijtimoiy tavsifga ega bo'lib, uni bolalarda shakllantirish uchun umumdidaktik, xususiy tamoyillarga va innovatsion yondashuvlarga asoslangan jarayonni tashkil etish taqozo etiladi. Davlat talablarida maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishining soha kompetensiyalari tarkibida kommunikativ kompetensiyalar alohida mezon sifatida belgilab berilgan. Shu bilan

bog'liq holda bajarilishi rejalashtirilayotgan tadqiqot davlatning ijtimoiy buyurtmasi talablarini bajarishga oid vazifalarni ko'zda tutadi.

Bolalar maktabgacha ta'lim davrida ijtimoiy hayot qo'yayotgan talablarni bilishi, atrofdagilar va tengdoshlari bilan muloqotga kirishish, o'z "MEN"ini namoyon qilish kabi ko'nikma va malakalarni yetarlicha o'zlashtirmayaptilar. Zero, maktabgacha ta'limining samarasi 5-6 yosh bolalarning maktab ta'limiga har tomonlama tayyorligi, mustaqil hayotda o'z o'rnini topishi, yetuk shaxs sifatida shakllanganligi bilan baholanadi.

Maktabgacha yoshda bolalarda muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish juda muhimdir. Bu maktabgacha yoshdagi bolalarning jamiyat hayotiga moslashishi, faol va ma'suliyatli ijtimoiy mavqega ega bo'lishi, o'zini anglay olishi, har qanday odam bilan doimo til topishishi va do'stlashishi uchun zarurdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ rivojlanishi ancha murakkab va ko'p vaqt talab qiluvchi jarayondir, ammo juda muhimdir, chunki rivojlanish bilan birga uning hissiy sohasi ham o'zgaradi, bola o'z his-tuyg'ularini anglab va yaxshiroq boshqarishni boshlaydi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarning muloqotga kirishishi, so'z boyligi darajasi va ulardan kundalik nutqiy muhitda qo'llash holatlarini o'rganishga oid ilk kuzatuv ishlari orqali, mavzuning dolzarbligini quyidagi holatlar bilan asoslaymiz:

- katta maktabgacha yoshdagi bolalarda lug'at boyligining boshlang'ich ta'limda o'qitiladigan fanlarini egallash uchun yetarli emasligi;
- bolalarning o'z fikrini erkin ifodalash, nutqiy muhitga mos so'zlashish ko'nikmalarini rivojlantirishga oid didaktik ta'minotning yetarli emasligi;
- ota-onalarning o'z farzandini maktab ta'limiga nutqiy jihatdan tayyor bo'lish mezonlari va talablaridan yetarlicha xabardor emasliklari;
- maktabgacha katta yoshdagi bolalar muloqot davomida o'z fikri, hissiyotlari va taassurotlarini namoyon eta olmayotganliklari;
- maktabgacha katta yoshdagi bolalar o'z suhbatdoshiga iltimos yoki ma'lumotlarni ayta olmasligi, tanish insonlari bilan muloqotga kirisha olmasliklari.

Hozirgi kunda maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarda kommunikativ kompetensiya yetarli darajada shakllanmayapti. Natijada maktab ta'limiga qadam qo'ygan bolalarning aksariyati turli hayotiy vaziyatlarda kutilmagan muammoga uchramoqdalar. Ma'lumki, bolalar maktabgacha ta'limda olgan bilim va ko'nikmalarini mustaqil fikrlash orqali namoyon etishlari lozim, biroq ular so'z boyligining yetarli emasligi sababli muloqotga qiyinchilik bilan kirishadilar. Shuning uchun ham ularning nutqini rivojlantirish, lug'at zaxirasini boyitish zarur. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalar tarbiyachi-pedagoglar, tengdoshlari bilan muloqotda bo'ladilar. Aksariyat ota-onalarda "Bolalar ta'lim-tarbiyasi bilan faqat

tarbiyachi-pedagoglar shug'ullanishi kerak" degan xato tushuncha shakllangan. Ular farzandlari bilan oilada muntazam suhbatlashmaydilar, bolalarning savollariga to'liq javob qaytarmaydilar, so'zlashish ko'nikmalarini shakllanishiga e'tibor qaratmaydilar. Pirovardida bolalar o'zgalar va tengdoshlari bilan muloqot qilishda qator to'siqlarga uchrashi tabiiydir. Bolalar maktabgacha ta'lim davrida ijtimoiy hayot qo'yayotgan talablarni bilishi, atrofdagilar va tengdoshlari bilan muloqotga kirishish, o'z "men"ini namoyon qilish kabi ko'nikma va malakalarni yetarlicha o'zlashtirmayaptilar. Zero, maktabgacha ta'limning samarasi 5-6 yosh bolalarning maktab ta'limiga har tomonlama tayyorligi, mustaqil hayotda o'z o'rnini topishi, yetuk shaxs sifatida shakllanganligi bilan baholanadi. Mamlakatimiz o'z taraqqiyotining Uchinchi Renessansiga qadam qo'yayotgan hozirgi davrda "Yangi O'zbekiston maktab ostonasidan boshlanadi" degan shiorning o'rtaga tashlangani bejiz emas, albatta. Bu maktabning poydevori esa maktabgacha ta'lim muassasalarida shakllantiriladi. Poydevor qancha mustahkam bo'lsa, bino shunchalik pishiq, ta'sirlarga bardoshli bo'ladi.

Maktabgacha yoshda bolalarda muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish juda muhimdir. Bu maktabgacha yoshdagi bolalarning jamiyat hayotiga moslashishi, faol va ma'suliyatli ijtimoiy mavqega ega bo'lishi, o'zini anglay olishi, har qanday odam bilan doimo til topishishi va do'stlashishi uchun zarurdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ rivojlanishi ancha murakkab va ko'p vaqt talab qiluvchi jarayon sifatida juda muhimdir, chunki rivojlanish bilan birga uning hissiy sohasi ham o'zgaradi, bola o'z his-tuyg'ularini anglash barobarida yanada yaxshiroq boshqarishni boshlaydi.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim amaliyoti 5-6 yoshdagi bolalarda kommunikativlik, ya'ni ularning o'zgalar va tengdoshlari bilan muloqot qilish maydoni keng bo'lgandagina, maktab ta'limi davrida o'quv materiallarini mukammal o'zlashtirish hamda kompleks rivojlanishning keng imkoniyatlari yuzaga chiqishi o'z isbotini topmoqda. Kommunikativlik bolaning shaxs sifatida shakllanishi jarayoni ostida kechuvchi qayta aloqaning sifati bilan bog'liq tushuncha hisoblanadi. Maktabgacha katta yoshdagi bolalar hayoti davomida ma'lum harakatlarni amalga oshirishi uning atrofidagi boshqa insonlar bilan o'zaro muloqoti orqali amalga oshiriladi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyaning shakllanishi ijtimoiy va shaxsiy omillarning o'zaro aloqadorligida amalga oshadi. Maktabgacha ta'lim jarayonida bolalar o'z faolliklarini namoyon etadilar va muloqotga kirishadilar. Bu jarayon ularda kommunikativ ko'nikmalarni

shakllanishiga poydevor yaratadi. Bu davrda bolalarda ma'lumot va voqeliklar haqida mustaqil fikrlash hamda o'z fikrini bildirish jarayonlari yuz beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining qonuni. Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida. T.: 2019-yil 16-dekabr, O'RQ-595-son. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 17.12.2019-y., 03/19/595/4160-son).
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.-T.: O'zbekiston, 2016.- 56 b.
3. Abduhakimova M.K. O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimi taraqqiyotining tashkiliy –pedagogik asoslari (1991-2000 yy). Avtoref. ped.fan.nom.- T.: 2004.-22 b.
4. Abduraximova D.A. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni axloqiy ruhda tarbiyalashda xalq ertaklaridan foydalanish. Avtoref. ped.fan.nom.T.:1998.-25 b.
- 5.Abobakirova O.N. Sovremeniye problemi i innovatsionniye podxodi podgotovki detey k shkole//Molodoy ucheniy. Moskva, 2015-№3.

